

акцентуацією на індивідуальні здібності; 4) впровадження принципів, методів, форм навчання; 5) поєднання освіти із залученням особистості до діяльності, активного суспільного життя.

Запровадження за прикладом представників європейської Реформації гуманістичних тенденцій громадами протестантів-переселенців та вітчизняних протестантських утворень (баптисти, штундисти, адвентисти, євангельські християни) як конфесійних, так і загальносуспільних, було засобом сприяння розвитку освіти і самобутніх європейських культур.

Врахування особливостей педагогічної діяльності протестантських громад, в яких інтегрувались демократичні ідеї свободи вибору періоду європейського гуманізму і Реформації та вітчизняні пошуки національно освітнього ідеалу дозволить обрати сучасні траєкторії і ретроспективу громадського руху за освіту.

На сучасному етапі, коли світовим товариством і нашою державою визнано внесок протестантизму у розвиток філософських, етичних, культурних і освітніх традицій, обговорюються і започатковуються конфесійні та міжконфесійні навчальні заклади різних типів, протестантські громади активізують діяльність у позашкільній виховній роботі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вовк Л.П. Освітній фактор як засіб поширення ідеї українства і української державності /XIX - поч. ХХст. //Українська державність: Історія і сучасність: Матер, наук. конф. - К.- 1993. - С. 70-73.
2. Вовк Л.П. Історія освіти і педагогіки у загальній, методологічній і професійній культурі майбутнього вчителя : посібник-коментар із пропедевтики вивчення історії педагогіки. К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. - 332с.
3. Вознюк О. В. Педагогічна діяльність протестантських громад у контексті освітньо-виховних процесів в Україні (середина XIX – 30-ті рр ХХ ст) : автореф. дис. на здобуття канд. пед. наук : спец. 13.00.01 „Загальна педагогіка та історія педагогіки” / О. В. Вознюк – Київ, 2017. – 20 с.
4. Вознюк О.В. Освітньо-виховні завдання в системі духовної інституалізації протестантських громад України. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. – Випуск 55 : збірник наукових праць / за науковою редакцією акад. В.І. Бондаря ; М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова. – Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. С. 57-62.
5. Демченко Н. М., Богомаз Т. В. Категоріальний аспект неформальної освіти дорослих. Labyrinths of Reality: Collection of scientific works / edited by M.A. Zhurba. Montreal: CPM «ASF», 2020. Issue 3 (8). p. 63-66. (ISSN 2663-2225).
6. Драгоманов М. Нові українські пісні про громадські справи (1764-1880). – 2-е вид. – Київ : Криниця, 1918. – 154 с.

Войналович О.О.,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки
Педагогічного факультету
Національного педагогічного
університету імені М.П. Драгоманова,
м. Київ, Україна

ОСВІТНІЙ ПРОСТІР НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Анотація. У статті розглядаються актуальні питання освіти національних меншин в Україні, перспективи розвитку освіти національних меншин і народів, моделі реалізації права національних меншин на освіту, найважливіші проблеми розвитку системи освіти національних меншин і народів в Україні.

Abstract. The article deals with current issues of education of national minorities in Ukraine, prospects for the development of education of national minorities and peoples, models of implementation of the right of national minorities to education, the most important problems of the development of the education system of national minorities and peoples in Ukraine.

Поява нових держав у Східній Європі обумовила ріст національної самосвідомості, стимулювала процес відродження мов, культур, історичних традицій. Ставлення до національних меншин, ступінь національної толерантності є тим лакмусовим папірцем, завдяки якому перевіряється ступінь зрілості суспільства, рівень його відкритості та демократичності. Значення організації системи національної освіти для збереження та розвитку культур національних меншин та народів важко применшити. Освіта являє собою різновид людської діяльності, яка покликана, насамперед, забезпечувати трансляцію і збереження системи культурних символів. З іншого боку - це механізм, який сприяє соціалізації індивіда, його інтеграції у соціальне і культурне середовище. Перспективи розвитку освіти національних меншин і народів залежать, насамперед, від тих умов розвитку їх мови та культури, які існують в тій чи іншій країні, а також від наявності і сили різноманітних дискримінаційних факторів.

Українською владою декларується, що забезпечення освітніх потреб національних меншин та народів є одним з пріоритетних завдань під час формування державної політики в галузі етнонаціональних відносин. Правовою основою формування державної політики щодо забезпечення цих потреб є Декларація «Про державний суверенітет України», Конституція України», закони України «Про національні меншини в Україні», «Про мови», «Про освіту», «Про позашкільну освіту», а також деякі інші законодавчі акти. Національне законодавство і практика регулювання діяльності у сфері забезпечення прав національних меншин та народів на освіту будуються у відповідності до міжнародних стандартів у цій сфері, викладених у Загальній декларації прав людини, Рамковій конвенції про захист національних меншин, Європейській хартії регіональних мов або мов меншин. Також беруться до уваги такі документи, як Гаазькі рекомендації з прав національних меншин на освіту.

У ст. 1 Гаазьких рекомендацій щодо прав національних меншин зафіксовано: «Право осіб, які належать до національних меншин, на збереження своєї самобутності може бути повністю реалізоване тільки тоді, коли вони добре оволодіють своєю рідною мовою в процесі навчання. Разом із тим особи, які належать до національних меншин, зобов'язані інтегруватися в більш широке суспільство через належне оволодіння державною мовою» [7, с. 47].

Освіта національних меншин, що ґрунтується на принципах рівності і недискримінації в набутті систематизованих знань, умінь, навичок у всебічному розвитку особистості та на створенні державою умов для збереження і розвитку національних мов та культур, має бути спрямована на:

виховання у громадян України почуття власної людської та національної гідності; оволодіння державною мовою в повному обсязі на рівні вимог державного стандарту, прилучення до національних духовних надбань українського народу та національних меншин; засвоєння цінностей європейської та світової культури, усвідомлення їхнього взаємозв'язку й взаємовпливу в загальноукраїнському контексті; формування таких моральних якостей, як доброта, чесність, повага до людей незалежно від їхнього національного походження [8, с. 12].

Стаття 2 (1) Декларації ООН з прав осіб, які належать до національних або етнічних, релігійних і мовних меншин, проголошує право національних меншин «користуватися своєю мовою в приватному житті і без будь-якої дискримінації». У статті 6 Рамкової конвенції про захист національних меншин зафіксовано: держави-учасниці заохочують атмосферу терпимості та міжкультурного діалогу і вживають заходів до поглиблення взаємоповаги, взаєморозуміння та співробітництва між усіма особами, що проживають у межах їх території, незалежно від етнічної, культурної, мовної або релігійної самобутності цих осіб, зокрема в галузях освіти, культури та засобів масової інформації.

За роки незалежності Україною укладено 72 міждержавних і 37 міжвідомчих угод про співпрацю в галузі освіти і науки із 53 країнами світу. Серед них 13 міждержавних угод про визнання й еквівалентність документів про освіту та вчені звання [1, с. 492].

Так, в Конституції України визначено, що «громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства». Означене положення визначає головні освітні права громадян, передбачені міжнародними договорами, в тому числі й гарантоване право громадян, які належать до національних меншин, на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови [3, с. 35].

Забезпечення права національних меншин та народів на освіту на практиці здійснюється у відповідності до програм Міністерства освіти і науки України за участю управлінь освіти і науки при обласних адміністраціях.

В освітній системі України передбачено, що особи, які не володіють певною мовою національних меншин і які проживають у місцевості, де вона використовується, можуть вивчати їх за своїм бажанням, зокрема: болгарську - в навчальних закладах Запорізької, Київської, Кіровоградської, Миколаївської, Одеської областей та Києві; гагаузьку, молдавську - Одеській області; новогрецьку - в Одеській області та Києві; іврит в Дніпропетровській, Запорізькій, Одеській, Харківській, Чернівецькій областях та Києві; ідиш - в Київській області, а також в культурно-освітніх центрах; польську - у Вінницькій, Волинській, Житомирській, Івано-Франківській, Київській, Кіровоградській, Львівській, Одеській, Рівненській, Тернопільській, Хмельницькій, Чернігівській, Чернівецькій областях та Києві, а також в культурно-освітніх центрах; словацьку, угорську - в закладах Закарпатської області. Вивчення мов у кожній адміністративно-територіальній одиниці країни організовують також національно-культурні товариства [5, с. 24].

На сьогоднішній день в Україні існують дві основних моделі реалізації права національних меншин на освіту. Перша з них передбачає розгортання системи освіти національних меншин в рамках суцільної системи, підпорядкованої загальній концепції розвитку освіти в Україні, без формування окремих освітніх комплексів із власними методиками виховання, власними програмами і замкнутим циклом навчання. Інша, має на меті створення замкнутих циклів виховання, з метою формування цілісних систем супроводження вихованця від дошкільної освіти аж до підготовки його у вищому навчальному закладі. Однак щодо ефективності та реальності втілення кожної з двох концепцій існують різні точки зору. На думку представників державної влади перша модель на сьогодні дозволить створити більш керовану і економічно вигіднішу систему освіти. Однак, на думку представників національних громад, друга модель є набагато перспективнішою, оскільки створення

цілісних освітніх комплексів у перспективі дозволить зробити цю систему більш гнучкою і ефективною, за рахунок виділення домінанти горизонтальних зв'язків системи врядування над вертикальними [4, с. 26].

Слід зауважити, що вирішення питання про забезпечення права національних меншин та народів на освіту вирішується по-різному в залежності від ступеня дисперсності розселення представників тієї чи іншої національності. Якщо для компактно проживаючого населення, що представляє окремі національні меншини та народи, питання про вивчення рідної мови вирішується планомірно, аж до виникнення питання про створення замкнутих мереж освітніх закладів, то воно доволі обмежено вирішується в тих населених пунктах, де національні меншини проживають дисперсно. Рідна мова і література тут в основному вивчаються за рахунок годин факультативних курсів (що саме по собі є недостатнім для оволодіння мовою, не кажучи вже про оволодіння культурою, історією та традиціями етносу), або ж за допомогою створення недільних шкіл, головною проблемою роботи яких є розробка спеціальних програм, навчальних планів, підручників мовами національних меншин та народів, методичної літератури тощо [2, с. 15].

Говорячи про найважливіші проблеми розвитку системи освіти національних меншин і народів в Україні, експерти сходяться на тому, що пріоритетними для вирішення сьогодні з них є: відсутність управлінських структур, завданням яких був би розвиток, оцінка та професійна підтримка шкіл, що виховують представників національних меншин; відсутність альтернативних систем освіти («шкіл другого шансу», або комбінованих освітніх моделей); відсутність якісних освітніх програм, належно розроблених матеріалів та методик викладання мовами меншин; централізація освітніх систем, яка не дозволяє школам та класам пристосуватись до специфічного мовного та культурного складу своїх вихованців; брак систематичної професійної підготовки та підвищення кваліфікації вчителів, які викладають мови та предмети з культури меншин, або ж підготовки вчителів з питань толерантності тощо; на рівні окремого навчального закладу простежуються такі негативні тенденції: низькі очікування з боку вчителів позначаються на успіхах учнів; часто відсутність порозуміння на національному ґрунті призводить до соціальної дискримінації, а також до зневажливого ставлення з боку інших учнів до представників національних меншин; вихователі та викладачі шкіл досить часто не включають в навчальні плани теми, спрямовані на ознайомлення загалом з культурою національних меншин, а це, в свою чергу, сприяє відчуженню учня від процесу навчання; школи рідко вдаються до співпраці із національно-культурними товариствами національних меншин і народів тощо [6, с. 45.].

Окрім того, є нагальна потреба відновлення в населених пунктах компактного проживання національних меншин та народів системи дошкільного виховання. Потребує подальшого розвитку позашкільна освіта для дітей національних меншин, в тому числі і через діяльність недільних шкіл. Особливої уваги заслуговує підготовка і перепідготовка педагогічних кадрів для закладів освіти національних меншин, адже вчитель такого освітнього закладу з одного боку має добре володіти державною мовою, а з іншого - мовою представників етносу, яких він навчає.

Однак центральним питанням є питання про тісну та активну співпрацю державних владних структур із представниками тих чи інших національностей. У вирішенні проблем пов'язаних із становленням системи освіти для національних меншин і народів чи не найбільшого значення набуває взаємодія держави із громадянським суспільством в обличчі національно-культурних товариств. Створення моделі активної взаємодії державної вертикалі в галузі освіти з різними громадськими організаціями, напевно, є безальтернативним способом удосконалення й реформування національної освіти різного рівня.

ЛІТЕРАТУРА

1. Декларація прав національностей. Національні відносини в Україні. Київ: 2016.с.491-492.
2. Закон України «Про національні меншини». Київ, 2005.
3. Конституція України. Київ, 2019.
4. Мельник С. Освіта національних меншин в Україні. Київ, 2019. С. 24-26.
5. Національні меншини в Україні у XXI ст.: політико-правовий аспект. Київ, 2020.
6. Проект «Поширення лінгвістичної відмінності: проспект підтримки та відродження мов меншин у новій Європі» (Dimensions of Linguistic Otherness: Prospects of Maintenance and Revitalization of Minority Languages within the New Europe).
7. Рамкова конвенція про захист прав національних меншин. 1997.
8. Європейська хартія регіональних мов або мов меншин. 2010.

Галян О. І.

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри початкової та дошкільної освіти
Львівського національного університету імені Івана Франка,
м. Львів, Україна

РЕСУРСНІСТЬ ОСВІТЬОГО СЕРЕДОВИЩА У СТАНОВЛЕННІ ОСОБИСТІСНОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ СУБ'ЄКТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ